

Het buitenechtelijke kind

De risico's van oral history als enig bewijs

In 1900 werd Hendrika Theodora Brink geboren. Een eeuw later gingen verwanten op zoek naar haar vader. Na summier onderzoek besloten ze dat het de patriciër Theodoor Helmich moest zijn geweest. Hij woonde op het Gelderse Huis Baak, waar Hendrika's moeder dienstbode was. De families maakten een nieuwe stamboom. Nader onderzoek zet echter vraagtekens bij deze vaderschapstoewijzing.

Auteur Astrid Schutte

Op 28 maart 1900 werd in het Gelderse Vorden Hendrika Theodora Brink geboren als de buitenechtelijke dochter van Hendrika Antonia Brink. Het 'probleem' van de potentiële schande werd opgelost door de pastoor, die kort na haar bevalling een huwelijk regelde met de kleermaker Bernardus Sessink uit het naburige Baak. De man was kort daarvoor weduwnaar geworden. Bijna een eeuw later gingen nazaten van Hendrika Theodora op zoek naar de biologische vader. Op basis van een verhaal dat rondging in de familie Sessink, besloten ze dat de vader Theodoor Helmich moest zijn, een van de heren van Huis Baak. Moeder Hendrika Antonia zou daar dienstmeid zijn geweest. Als bewijs werd opgevoerd dat Theodoor Helmich 28 jaar na de geboorte van Hendrika Theodora met geld had 'geschoven', waardoor kleermaker Sessink een nieuw woon-werkpand in het dorp kon kopen. Zo staat het in een artikel in *De Zwerfsteen*, de periodieke uitgave van de Historische Vereniging Steenderen. Het verhaal werd overgenomen in andere historische en genealogische

publicaties en was daarmee tot 'feit' verklaard. Voor mijn boek *De laatste heer. Hoe de bevoorrechte klasse in Nederland plaatsmaakte voor de gewone man* deed ik onder meer onderzoek naar Werner Helmich, de laatste heer van Huis Baak en een neef van Theodoor Helmich. Ik verwonderde me over de magere bewijsvoering bij de toewijzing van dat vaderschap en besloot het nader uit te zoeken. Als het buitenechtelijke kind-verhaal waar was, zei dat namelijk iets over de zeer katholieke familie Helmich. Dat maakte het verhaal voor mijn boek relevant.

De zoektocht

Ik begon met het opvragen van de geboorteakte van het buitenechtelijke kind, dat ik hierna 'Hentje' zal noemen. Zo werd ze in de familie aangeduid. Zoals verwacht vond ik daarin alleen de naam van haar moeder - Hendrika Antonia Brink - en niet de naam van haar vader. Als geboortedatum op de akte staat vermeld: 28 maart 1900. Als geboorteplaats: Vorden. Ook de persoonskaart van Hentje, die ik vervolgens opvroeg bij het CBG, gaf geen extra informatie. Het

vaderschap van Theodoor Helmich was dus nergens officieel vastgelegd.

Was er dan bewijs dat dienstbode Hendrika Antonia Brink en patriciër Theodoor Helmich elkaar kenden? Voor het vinden van aanwijzingen voor een eventuele relatie, dook ik in de bevolkingsregisters. Vanaf dat moment begonnen de verrassingen.

Moeder Hendrika Antonia was geboren in Vorden op 23 mei 1874, als oudste dochter van katholieke dagloner Engelbartus Jozephus Brink en Theodora Molen-dijk. Moeder Theodora overleed toen Hendrika Antonia drie jaar was. In 1877 hertrouwde Engelbartus Brink met Alberdina Wolsing. Er kwamen meer kinderen en het gezin verhuisde naar Warnsveld. We maken een sprong in de tijd. Op 30 mei 1893 verhuisde Hendrika Antonia - ze was toen negentien jaar - naar Toldijk, gemeente Steenderen (nu: gemeente Bronckhorst). Daar werkte ze tot 8 augustus 1893 als dienstmeid bij winkelier Hendrikus Booltink. Haar beroep, dienstbode, klopt dus.

Haar woon- en werkplek bevond zich ruim drie kilometer van Huis Baak, waar de toen 22-jarige Theodoor

De weg naar Vorden begin twintigste eeuw, Ansichtkaart.

Coll. Regionaal Archief Zutphen

Helmich woonde. In theorie kunnen de twee elkaar gekend hebben - misschien moest Hendrika weleens bestellingen naar het kasteel brengen - maar bewijs ervoor is er niet. Gezien de lange werkdagen en de schaarse vrije tijd van dienstbodes in die tijd is het bovendien niet waarschijnlijk dat Hendrika Antonia tijd had voor een relatie, zeker niet met iemand uit een compleet ander milieu.

Na drie maanden bij winkelier Booltink te hebben gewerkt, verhuisde Hendrika Antonia naar Nijmegen. Daarna duikt ze in de bronnen weer op in Vorden, om vervolgens te vertrekken naar Rees (Duitsland). De archieven van Rees blijken bij navraag in de Tweede Wereldoorlog vernietigd.

Terug uit Duitsland werkte en woonde Hendrika van 4 juni 1898 tot 7 december 1899 wederom als dienstmeid, maar nu bij de Doetinchemse winkelier Johannes Arts. Deze laatste datums zijn belangrijk aangezien dit de periode is waarin Hendrika Antonia zwanger raakte. Uit de bevolkingsregisters leren we dus dat Hendrika Antonia nooit dienstbode is geweest op Huis Baak. Dit wordt bevestigd

in de kasboeken van Huis Baak, aanwezig in het Regionaal Archief Zutphen. In die kasboeken staan de namen van personeelsleden en het hen uitbetaalde loon. Hendrika Antonia Brink komt niet in die boeken voor. Niet alleen werkte Hendrika Antonia Brink dus niet op Huis Baak, er is geen enkel bewijs dat ze Theodoor Helmich zelfs maar gekend heeft. Het is logischer om voor een antwoord op de vraag van het vaderschap te zoeken in of rond het gezin Arts in Doetinchem. Dit gezin bestond bij de komst van Hendrika Antonia uit een mannelijk hoofd, een echtgenote en vier jonge kinderen: Hendrika (5), Adrianus (4), Johannes (2) en Regina (ongeveer drie maanden). Er waren drie vrouwelijke dienstmeiden, geen mannelijke. Begin december 1899 verliet Hendrika Antonia het gezin Arts, bijna vier maanden voordat haar dochter Hentje werd geboren. Of haar zwangerschap zichtbaar was – en of ze dus is weggestuurd door haar werkgever – is niet duidelijk.

De verrassing

De zaak rond Hendrika Theodora werd nog intrigerender toen ik op zoek ging naar een vermelding van Hentje Brink in een doopregister. De vader kon daar immers ook vermeld staan.

Landschap bij Vorden, 1915.
Jan Hoyneck van Papendrecht,
aquarel op papier.
Coll. Stedelijk Museum Zutphen

Een familielid had al gezocht in het doopregister van Baak, waar de betreffende pagina's rond de geboortemaand van Hentje om onduidelijke redenen ontbraken. Die pagina's zijn natuurlijk verdonkermaand, was de gedachte. Maar omdat 'Hentje' blijkens de geboorteakte in Vorden was geboren, gooide ik mijn netten wijder uit. Bij een derde parochie in de omgeving vond ik haar: in het doopregister van de Sint Willibrordusparochie van Vieraker, een kilometer of zes verwijderd van Vorden. Maar hier begint een nieuw raadsel. Volgens dat register was 'Hentje' niet geboren op 28 maart 1900, maar een maand éérder. Bovendien staat ze niet vermeld als Hendrika Theodora Brink, maar als Hendrika Antonia Brink. Onder dezelfde namen dus als haar moeder. Is er misschien een tweede Hendrika Antonia Brink? Dat is niet het geval. Het móet hier wel gaan om dezelfde Hendrika Antonia, want haar ouders staan hier ook vermeld: Jozephus Brink en Alberdina Wolsing, de vader en stiefmoeder van Hendrika Antonia. Bovendien staat achter de namen van het kind van Hendrika Antonia: illegit. Met andere woorden: niet legitiem, dus buiten de echt geboren. Er is nog iets vreemds: de datum in het doopboek is 29 februari, maar 1900 was geen schrikkeljaar en had dus geen 29ste februaridag. Waarschijnlijk is dit echter een vergissing en moet de geboortedag dus 1 maart 1900 zijn. Het andere scenario, dat pastoor Heijmericks zich heeft vergist in de maand – en 29 maart bedoelde in plaats van 29 februari – is niet waarschijnlijk. De geboorte die ná die van Hendrika Antonia werd ingeschreven is er een op 22 maart. De eerste vraag die nu rijst is: waarom werd Hendrika Theodora aanvankelijk ingeschreven als Hendrika Antonia? Het antwoord daarop is in de archieven niet te vinden. Mogelijk heeft Hendrika Antonia haar zwangerschap aanvankelijk verborgen gehouden voor haar vader en stiefmoeder en hebben zij, overvallen door de gebeurtenis, het kind de naam van hun dochter gegeven met het idee hun dochter later een definitieve naam te laten kiezen. Een tweede vraag is echter: waarom is 'Hentje' pas in het bevolkingsregister ingeschreven een maand ná haar feitelijke geboortedag? Ook dat is niet uit de

Huis Baak in de eerste helft van de twintigste eeuw. Coll. Familie Helmich

Het kan zijn dat de ouders van Hendrika Antonia de geboorte van 'Hentje' aanvankelijk geheim wilden houden

archieven op te maken. Het kan zijn dat de ouders van Hendrika Antonia de geboorte van 'Hentje' aanvankelijk geheim wilden houden en dat ze hebben geprobeerd (financieel) verhaal te halen bij de biologische vader, indien die bijvoorbeeld een getrouwde man was. Het kan ook dat ze hebben gepoogd een huwelijk te forceren met de biologische vader. Als dat was gelukt, had 'Hentje' op papier geboren kunnen worden nadat het huwelijk was gesloten, waardoor ze geen onecht kind zou zijn geweest. Een argument voor dit geheimhoud-scenario is dat het gezin Brink negen dagen vóór de bevalling vanuit Warnsveld naar

Vorden is verhuisd. Die verhuizing kan natuurlijk toeval zijn. Maar het is ook mogelijk dat de ouders het buitenechtelijke kind van hun dochter verborgen wilden houden en dat is nu eenmaal makkelijker in een plaats waar niemand getuige is geweest van Hendrika's zwangerschap. Als dat het scenario is geweest, is het in ieder geval mislukt. Een maand later werd 'Hentje' namelijk alsnog ingeschreven, maar nu onder de namen: Hendrika Theodora Brink. In de familie Sessink gaat ook het verhaal dat de pastoor vervolgens heeft bemiddeld om een huwelijk te arrangeren tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink. Dat is niet onaannemelijk. De parochies van Baak (waar Bernardus woonde) en Vieraker (waar Hendrika onder viel) hadden van oudsher veel contact. Inmenging van pastoors in dit soort dorpszaken was in die tijd zeker niet ongewoon. Dat er sprake was van een 'arrangement' tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink, en niet van een spontaan opbloeiende liefde, wordt mede waarschijnlijk door de data van de verhuizing van Hendrika Antonia en haar dochter Hentje naar het huis van Bernard Sessink. Terwijl het huwelijk tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink plaatsvond op 20 juli 1900, zo'n vier maanden na de geboorte van 'Hentje', verhuisde Hendrika Antonia volgens de bevolkingsregisters pas op 10 oktober 1900 →

naar de woning van Bernardus Sessink in Baak en haar dochtertje Hentje pas één maand daarna: op 10 november 1900. De lange tijd tussen huwelijksdatum en verhuizing van de bruid naar het huis van de echtgenoot doet vermoeden dat er misschien een periode afgesproken was om Hendrika te laten wennen aan het huwelijk met de vijftien jaar oudere kleermaker. Al kan het ook zo zijn dat het arrangement van het huwelijk met de kleermaker tegen de zin was van Hendrika Antonia en dat zij zich aanvankelijk verzette en later haar weerstand opgaf. In ieder geval heeft Bernardus Sessink in de hele zaak grote naastenliefde getoond.

Genealogische mythe

Maar hoe zit het dan met het geld dat door Theodorus Helmich richting Bernardus Sessink geschoven zou zijn? Het enige document dat hierover bestaat, ontving ik van de familie. Het betreft een schuldbekentenis van januari 1928, bijna 28 jaar na de geboorte van Hendrika Theodora Brink. Op deze schuldbekentenis staat dat T.A. Helmich een bedrag van 6250 gulden schuldig is aan architect van Raaij, tegen vijf procent rente en dat dit bedrag betrekking heeft op C558, huis en erf W.J.L. Sessink. Er wordt echter geen enkel verband gelegd met Hendrika Theodora Brink. Omdat er een rentepercentage wordt genoemd, lijkt dit een gewone hypotheeklening zoals Theodoor Helmich en zijn broers wel meer verstrekten aan bewoners van Baak. Nergens staat dat T.A. Helmich dit bedrag heeft geschonken aan W. Sessink of dat het bedrag een vorm van 'genoegdoening' was. Verhalen over een onwettig geboren voorouder met een rijke of bekende vader komen vaker voor. De Amsterdamse archivaris Harmen Snel heeft in zijn loopbaan wel vierhonderd van dit soort genealogische mythen aangetroffen. Naast de mythe van het onechte kind met een rijke voorouder, zijn de vlucht weg uit een streek vanwege het geloof of een herkomst uit een exotische plaats de meest voorkomende verhalen die hij in zijn carrière heeft ontkracht.

Verhalen over een onwettig geboren voorouder met een rijke vader komen vaker voor

Theodoor Helmich als jonge man.
Coll. Familie Helmich

Mannelijke vooringenomenheid

Dat Hendrika Theodora Brink het onechte kind zou zijn van Theodoor Helmich is in tenminste één boek en drie stamboomoverzichten van de Helmichs beland. Interessant aan de mythevorming rond Hendrika Theodora Brink is dat er verder op geborduurd is door degenen die het verhaal hebben overgenomen. Ze doen echter toevoegingen die een typische *male bias* laten zien. Er wordt bijvoorbeeld automatisch van uitgegaan dat in de relatie die wordt vermoed tussen Theodoor Helmich en Hendrika Antonia, er sprake was van vrijwilligheid bij Hendrika Antonia. Een van de stamboom-opstellers stelt zelfs dat Hendrika Antonia en Theodoor Helmich 'tijdelijk bevriend' waren. Maar bij een buitenechtelijk kind, zeker in de asymmetrische verhouding tussen werkgever en werknemer, kan natuurlijk ook sprake geweest zijn van een verkrachting. Die mogelijkheid wordt door geen van de, mannelijke, auteurs die naar de episode verwijzen, zelfs maar overwogen. De zegspersoon van de familie Sessink in *De Zwerfsteen* stelt bijvoorbeeld dat het geld dat overhandigd is, betekent dat de 'misstap [...] erg correct [...] [is] afgehandeld'. Eerder in dit artikel heb ik vastgesteld dat dit geld waarschijnlijk een gewone lening was die met de zaak van de buitenechtelijke

De familie Sessink. Staand met de hand op de stoel van haar moeder Hendrika Theodora (Hentje) Brink. Coll. Familie Sessink

Hentje niets te maken had. Maar als er sprake was geweest van een 'misstap' - en Theodoor Helmich had haar zwanger gemaakt - dan is het goed denkbaar dat er vanuit het perspectief van Hendrika Antonia géén sprake is van correct afhandelen wanneer de 'dader' pas ruim een kwart eeuw ná dato de man die haar getrouwd heeft, geld geeft. Eén feit in de zaak wijst in de richting van ongewenst seksueel contact tussen Hendrika Antonia en de biologische vader van 'Hentje'. Dat feit is dat Hendrika Antonia en kleermaker Bernardus geen kinderen hebben gekregen, terwijl beiden bewezen vruchtbaar waren. Een verkrachting is zeer traumatisch en kan leiden tot het nadien afwijzen van seksueel contact, wat kan betekenen dat het huwelijk mogelijk nooit geconsumeerd is geweest.

Risico's van oral history

Mijn onderzoek naar het vaderschap van Hendrika Theodora Brink laat zien hoe riskant het is om bij de reconstructie van iemands verleden enkel af te gaan op mondelinge bronnen en indirect bewijs. Mondelinge bronnen en oral history kunnen van groot belang zijn. Maar vooral als het gaat om getuigenissen van mensen die informatie hebben 'van horen zeggen', is het belangrijk dit aan te vullen met schriftelijke

bronnen ter controle. Ook overleden mensen als Hendrika Antonia Brink, die de last van een ongewenste zwangerschap hebben moeten dragen en publieke figuren als Theodoor Helmich verdienen een zorgvuldige aanpak, vooral omdat ze zelf niet meer in staat zijn onware beweringen te weerleggen. •

Literatuur

- Bertus Rietberg, 'Wonen en werken langs de Z.E. Weg: deel 6 Kleermakerij W.J.L. Sessink', *De Zwerfsteen. Periodiek orgaan van de Historische Vereniging Steenderen* 23:1 (2015).
- Frans Helmich, *Verhalen rondom Huize Baak* (Dieren, 2018).
- Harmen Snel, 'Waarheid en verdichting in het Amsterdams Stadsarchief', *Gens nostra* 66 (2011) 682-686.

Astrid Schutte is journalist, onderzoeker en schrijver. *De laatste heer. Hoe de bevoorrechte klasse in Nederland plaatsmaakte voor de gewone man* gaat over de laatste heer van Huis Baak, Werner Helmich, en haar vader, een pachterszoon. Het boek is in augustus verschenen bij Ambo Anthos